

MARLENA OLEKSIUK

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny

marlena.oleksiuk@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0002-0114-9259

Przegląd literatury koreańskiej ze względu na sposób tworzenia. Przekazy ustne i pisemne. Literatura pisana w języku koreańskim

A Review of Korean Literature in Terms of the Method of Creation. Oral and Written Communications. Literature Written in the Korean Language

Abstract

The Korean literature is closely related to the Chinese script. The Chinese script had a significant impact on the reception of literature because it was considered important and elegant, and in the days after the invention of Hangul, Koreans were divided on which script poetry should be written in. The Korean alphabet, Hangul, became popular only in the 20th century. Korean literature can be presented in two ways: by genre and chronologically. Historical events have a significant impact on works created at a given time. Just like in the Polish literature, in the Korean literature, historical periods, oppression from neighboring countries and political events are reflected in the works of writers of a given era. The subject matter of this article is a description of written and oral works on the Korean Peninsula and the impact of language choice on literature. The research perspective focuses on literature written in the Korean language, and the research material is literature created after the invention of Hangul.

Keywords: pansori, hanja, gugyeol, idu, hyangchal, hangul

Słowa kluczowe: pansori, hanja, gugyeol, idu, hyangchal, hangul

Wstęp

Literatura koreańska jest ściśle związana z pismem chińskim. Pismo chińskie miało znaczący wpływ na odbiór literatury, gdyż uważano je za doniosłe i eleganckie, przez co w czasach po wynalezieniu koreańskiego alfabetu – hangulu (한글) Koreańczycy podzielili się co do stanowisk odnoszących się do

tego, którym pismem powinno się tworzyć poezję. Koreański alfabet, hangul, upowszechnił się dopiero w XX wieku. Literaturę koreańską możemy przedstawić w dwojaki sposób, według podziału na rodzaje oraz chronologicznie. Dzieje historyczne mają znaczący wpływ na dzieła, które powstają w danym czasie. Tak samo jak w literaturze polskiej, tak w literaturze koreańskiej okresy historyczne, ucisk ze strony sąsiadujących państw oraz wszelkie wydarzenia polityczne odzwierciedlają się w dziełach pisarzy danej epoki.

Tylko pewna część literatury koreańskiej zapisywana była ideogramami chińskimi, mianowicie ta ściśle związana z kręgami władzy i kręgami intelektualnymi, pozostającymi pod wpływem kultury chińskiej, szczególnie w okresie Tang (czasy Zjednoczonego Państwa Silla). Istotnie, utwory w języku koreańskim były zapisywane na początku w transkrypcji fonetycznej przy użyciu znaków chińskich. Później klasyczny język chiński stał się podstawą wykształcenia elit oraz egzaminów urzędniczych, w których tworzenie literatury wzorowanej na chińskiej uznawane było za dowód wysokich kwalifikacji. Kategoryzowanie literatury tworzonej w klasycznym chińskim jako najbardziej reprezentatywnej ignoruje istnienie bardzo długiej tradycji literackiej przekazywanej ustnie. Literatura ustna (oralna) jest najstarszą formą literatury w Korei, posiada bogatą tradycję, a brak zapisu w pewnej mierze zrekompensowany został przez aktywną rolę aktorów i grup społecznych w jej przekazywaniu (w tym m.in. odtwórców obrządków szamanistycznych). Co więcej, literatura ustna i pisana przez wiele stuleci funkcjonują niezależnie obok siebie (przy dość ograniczonym, lecz niewątpliwym wzajemnym wpływie), by w połowie XVIII wieku zacząć aktywnie czerpać inspiracje jedna od drugiej, głównie pod wpływem nowych prądów intelektualnych i kryzysie dotychczasowych struktur i praktyk społecznych. Właśnie wtedy wiele tradycyjnych pieśni i utworów *pansori*, dotychczas odtwarzanych w ubogich wspólnotach wiejskich, zostanie spisanych w formie tzw. powieści klasycznej i znajdzie odbiorców w kręgach arystokratycznych. Tego typu tendencja osiągnie apogeum w XIX wieku. Twórczość w hangul w czasach Joseon ma istotnie ograniczony charakter, tym niemniej reprezentowana jest przez wysokiej klasy poezję m.in. kobiet z rodzin arystokratycznych (Ogarek-Czój 2003: 11–144).

Ustny i pisemny sposób tworzenia literatury koreańskiej

Literatura koreańska dzieli się na trzy kategorie: na tę pisaną po chińsku, na tę pisaną wcześniejszymi transkrypcjami, czyli pismem chińskim dostosowanym fonetycznie do języka koreańskiego i na tę pisaną hangulem.

Pomimo tego, że Koreańczycy posługiwali się swoim językiem przez kilka tysięcy lat, dopiero od połowy XV wieku, kiedy to król Sejong zlecił stworzenie alfabetu (1446 r.), wówczas Koreańczycy zaczęli pisać pismem koreańskim, ojczystym. Szacuje się, że przynajmniej do X w. n.e. Koreańczycy zapisywali poezję tylko w języku chińskim. Koreańczycy czytali klasykę konfucjanizmu i chińską literaturę. Koreańczycy z wyższej klasy posługiwali się językiem koreańskim i chińskim. W VII w.n.e. został wynaleziony system zwany idu, który pozwolił Koreańczykom na fonetyczny zapis języka koreańskiego za pomocą chińskiego pisma. Niektóre chińskie znaki były wykorzystywane jako wartości fonetyczne do reprezentowania koreańskich sylab i fleksyjnych zakończeń. Niedługo później został wynaleziony bardziej rozwinięty system transkrypcji zwany hyangchal, którym były zapisywane już całe zdania. Jeszcze inny system, gugyol służył do oznaczania elementów gramatycznych, natomiast znaki tegoż systemu

były wstawiane do zdań podczas transkrypcji. Wybrane dzieła literackie wskazują jednak, że większość dzieł literatury koreańskiej sprzed XX wieku została napisana w języku chińskim, nawet po wynalezieniu hangulu. Przekazy ustne zawierają wszystkie teksty, które były podawane ustnie z pokolenia na pokolenie aż do wynalezienia alfabetu koreańskiego. Są to ballady, legendy, mity, sztuki teatralne grane w maskach oraz pansori (opowiadania śpiewane, 판소리) (Kim 1997: 58–65).

Warto opisać próby, jakie podejmowano, aby pismo chińskie stało się bardziej użyteczne i przyswajalne dla niepiśmiennych Koreańczyków. W VII w.n.e. został wynaleziony system zwany idu (이두, 吏讀), który pozwolił Koreańczykom na fonetyczny zapis języka koreańskiego za pomocą chińskiego pisma (Im, Yun-pyo, 2006: 42). Jak pisze Halina Ogarek-Czój (2003: 8): „Wykorzystano w nim zarówno leksykalne znaczenie ideogramów, jak i ich wartość fonetyczną”. System idu oparty został na piśmie hanja, z użyciem dodatkowych znaków dla oznaczenia koreańskich końcówek gramatycznych. Przykładem zapisu w idu jest fragment chińskiego kodeksu prawnego z okresu dynastii Ming: 雖犯七出有三不去, przełożony na koreański jako 必于七出乙犯爲去乃三不去有去乙. Widoczne jest wprowadzenie koreańskiego tłumaczenia chińskiego terminu 雖 → 必于, dodanie do chińskiego elementu 七出 końcówki przyimkowej 乙, oraz dodatkowe znaki 爲去乃 i 有去乙 dla oznaczenia koreańskiej deklinacji czasowników (Ogarek-Czój 2003: 7–20).

Hyangchal (향찰, 鄉札) to z kolei archaiczny system znaków używanych do zapisywania hanji. Uważa się, że hyangchal to najbardziej rozwinięta forma idu, gdyż idu prawdopodobnie dzieliło się na grupy. Pierwsza wzmianka związana z hyangchal pojawia się w biografii mnicha Kyun Yi w okresie Koryo. Halina Ogarek-Czój zauważa, że hyangchal służyło do zapisu najstarszych zachowanych koreańskich utworów poetyckich – hyangga. Hyangchal był jednak na tyle skomplikowany, że po jakimś czasie zrezygnowano z niego (Sohn 2001: 125, 128). Do czasów obecnych zachowało się 25 wierszy, które były napisane w systemie hyangchal. Należy także wspomnieć, o systemie zwanym gugyeol (구결 / 입결, 口訣), który również miał ułatwić Koreańczykom posługiwanie się językiem chińskim. Gugyeol był używany do przekształcania klasycznego języka chińskiego w zrozumiały koreański. Oryginalny tekst w klasycznym języku chińskim był modyfikowany, a także wstawiano dodatkowe znaki upraszczające czytanie całego zdania. W ten sposób koreański czytelnik otrzymywał zdanie, które zachowywało porządek SOV, który był dla Koreańczyków łatwiejszy niż chiński SVO (An, Gwang-ho 2007: 33–71). Podobnie postępują do czasów obecnych Japończycy, którzy używają tego porządku zdania do odczytywania klasycznego chińskiego w systemie kanbun. Gugyeol zyskał popularność we wczesnym Koryo. W tym okresie znaki hanja były używane, aby reprezentować koreańskie dźwięki i ich znaczenia. Na przykład sylaba ‘잇’ była reprezentowana przez znak hanji 有 dopóki nie została przekształcona w koreańskie słowo ‘있다’. Późniejsza wersja systemu gugyeol została sformalizowana przez Jeong Mong-ju i Gwon Geun około 1400 roku podczas wczesnego panowania dynastii Joseon na żądanie króla Taejonga (ur. 13.06.1367, zm. 30.05.1422, lata panowania 28.11.1400–09.09.1418) ojca Sejonga Wielkiego. W czasie popularności systemu gugyeol wiele z dzieł konfucjańskiej klasyki zostało przekształconych w tym systemie. Gugyeol powinien być odróżniany od idu i hyangchal, ponieważ gugyeol zawierał specjalne oznaczenia, które współdziałały ze znakami hanja i stanowił pomoc w odczytywaniu i rozumieniu chińskiej gramatyki (Seth 2006: 62).

Pomimo wysoko rozwiniętej aktywności literackiej już w początkach koreańskiej historii, teksty piosenek nie były zapisywane aż do wynalezienia hangulu. Literatura ustna jest kategoryzowana na:

ballady, które to klasyfikują się z kolei na śpiewaka płci męskiej lub żeńskiej, tematykę – modły, praca, odpoczynek oraz regionalny styl śpiewu (Lee, Ramsey 2012: 28).

Legendy zawierają opowiadania ludowe i były główną rozrywką zwykłych ludzi, którzy uczestniczyli w spotkaniach, na których owe legendy opowiadano. Legendy dotyczą głównie personifikowanych zwierząt, kunsztownych sztuczek, udziału bogów w sprawach ludzkich i powstania świata. Wśród sztuk teatralnych, granych w maskach, najbardziej popularna była *sandae kuk* (spektakle z maskami, 산대극). Pomimo, że pochodzenie sztuk nie jest pewne, uważa się, że przypuszczalnie rozwinęły się one z szamanistycznych ceremoniałów. Dialogi były bardzo elastyczne, a aktorzy zazwyczaj improwizowali i grali bez wcześniejszego przygotowania. Sztuki nie były odgrywane na scenie, a także nie było limitu co do czasu i miejsca odgrywania sztuki, tak samo widownia mogła bardzo swobodnie oglądać sztukę, pasywnie lub aktywnie odpowiadając aktorom. Sztuki maskowe powtarzalne i różnorodne osiągnęły spektakularny efekt w swojej popularności, zwłaszcza jeśli chodzi o odgrywanie dramatów. Odgrywano także sztuki marionetkowe, pośród których zachowały się dwie: *Kkottukakshi nori* (꼭두각시놀이) i *Mansok chung nori* (만석중놀이, czyli sztuki kukielkowe) (Cho 2006: 18). Nie wiadomo w jaki sposób powstały sztuki. Wątki sztuk marionetkowych i maskowych są przesycane satyrą i krytycyzmem (*ibidem*).

Ostatnim typem przekazów ustnych jest śpiewana literatura folklorystyczna zwana pansori. Teksty pansori zostały zapisane i rozpowszechnione jako zwrotki dopiero w XIX wieku. Pansori było zawsze narracyjne. Oryginalnie repertuar pansori składał się z 12 epizodów (*madang*, 마당). Z pośród 12 pozostałych pansori, tylko 5 zachowało się do dzisiaj i są nadal śpiewane. Tekst pansori ewaluował z legend oraz ceremonii szamanistycznych i był przekazywany od jednego artysty do drugiego (Jo, Jongmun, Jong-seong 2012: 12).

Pisemny sposób tworzenia literatury to zapisywanie tekstów po chińsku aż do XV wieku, czyli do czasu wynalezienia hangulu. Pismo chińskie uważano za eleganckie i doniosłe, a ludzi posługujących się pismem chińskim za wykształconych. Ponieważ pismo chińskie było bardzo trudne do opanowania, Koreańczycy podejmowali próby transkrypcji chińskich dźwięków innymi znakami, dlatego wynajdywano kolejne systemy, które miały ułatwić zapisy (Kang 2000: 23–89). Hancha, hanja (한자, 漢字, dosłownie: znaki han) to koreańska nazwa dla chińskich znaków, natomiast hanmun (한문, 漢) to tekst lub zdanie pisane chińskimi znakami. Nazwa ta dotyczy tylko tych znaków, które zostały zapożyczone do języka koreańskiego, a ich wymowa dopasowana do wymowy języka koreańskiego. Hanja zyskała wielką popularność w Korei dzięki szybko rozprzestrzeniającemu się buddyzmowi. Jednakże to nie teksty religijne były głównym źródłem wiedzy o znakach, ale Cheonjamun (*Księga tysiąca znaków*). Hanja była jedynym systemem pisma aż do czasu kiedy król Sejong Wielki wprowadził w XV wieku hangul. Jednakże wraz z wprowadzeniem hangula, nie zaprzestano nauczania starego systemu. Przed zaprojektowaniem hangula próbowano bezskutecznie wprowadzać systemy hyangchal (향찰; 鄉札), gugyeol (구결 / 입결, 口訣) i idu (이두; 吏讀). Oficjalnie od 1949 roku pisma hanja nie stosuje się w Korei Północnej. W Korei Południowej jest ono nadal w użyciu, jednak jego znaczenie maleje na korzyść hangulu. Obecnie użycie hanja jest marginalne, choć nadal funkcjonuje jako przedmiot szkolny (McCann 2000: 97).

Wynalezienie hangulu zapoczątkowało rozkwit literatury koreańskiej pisanej tylko po koreańsku. Jak podaje Joanna Rurarz (2005: 295) w 1894 roku wprowadzono w Korei reformy Gabo¹, które

1 Reformy roku Gabo: od lipca 1894 roku rząd koreański zaczął wprowadzać szereg radykalnych reform dotyczących finansów, szkolnictwa, systemu monetarnego, ujednolicono system miar i wag, zmodernizowano także armię. Reformy roku Gabo miały na celu zmodernizowanie kraju na styl zachodni [w:] Rurarz (2005: 294).

między innymi zmodernizowały język używany na Półwyspie Koreańskim, przez co język koreański stał się jeszcze bardziej powszechny i nowoczesny. W 1895 roku język koreański wprowadzono do szkół podstawowych. Po okresie przejściowym, kiedy obok hangulu równocześnie używano znaków chińskich i dzielono ludność na prostych chłopów, którzy posługiwali się hangulem oraz szlachtę posługującą się znakami chińskimi, nastąpił okres używania tylko hangulu. Niestety nastąpiło to w czasie aneksji Korei przez Japonię, czyli za początek tej zmiany możemy uznać rok 1910. Zaczęto także wydawać czasopisma i gazety publikujące w języku koreańskim. Dualizm piśmienniczy Koreańczyków zaczął upadać na rzecz rosnącego w siłę języka scalającego naród. Spowodowało to także upadek hermetycznej piśmienniczo szlachty, która do tej pory posługiwała się językiem chińskim. Te zmiany spowodowały, że także pisarze zaczęli tworzyć w języku koreańskim (Ogarek–Czoy 2007: 7–10).

Przekazy pisemne. Rodzaje i gatunki literackie

Rozkwit literatury koreańskiej pisanej w języku koreańskim przypada na koniec wieku XIX i początek XX, to właśnie wtedy mają miejsce przemiany społeczne na Półwyspie Koreańskim. Koegzystencja pisma chińskiego i hangulu przestaje powoli istnieć. Anonimowe do tej pory powieści pisane hangulem zaczynają być podpisywane z imienia i nazwiska. Należy tutaj wspomnieć o zmianie stosunku do człowieka w niejako nowej literaturze. Do tej pory konfucjanizm narzucał pewien sposób zachowań, pouczał, a nawet poniżał klasę średnią. W nowej literaturze pisanej językiem koreańskim człowiek klasy średniej zaczyna być zauważany, ważne są jego uczucia, zachowania, egzystencja sama w sobie, człowiek zostaje wyzwolony spod jarzma konfucjańskich zasad, na co wpływ ma niewątpliwie większa świadomość społeczna, przemiany w społeczeństwie, ale także posługiwanie się hangulem (Lee 1983: 83–103). Kiedy w 1910 roku Korea znalazła się pod zaborem Japonii, Koreańczycy chcąc jeszcze bardziej podkreślić swoją odrębność i bunt przeciwko zaistniałej sytuacji politycznej, zaczęli posługiwać się hangulem. Nie oznacza to, że całkowicie zaprzestano używać znaków chińskich, ponieważ te pojawiają się zarówno w języku koreańskim, jak i japońskim, ale stopniowo je wypierano. Znaki chińskie straciły swój autorytet, natomiast w bardzo szybkim tempie przybywało ludzi posługujących się językiem koreańskim w mowie i piśmie.

Poezja

Można wyróżnić cztery główne formy tradycyjnej poezji: najstarszą *hyangga* (“pieśni ojczyste”, 향가), *byeolgok* (“specyficzna melodia”, 별곡), *changga* (“długie wiersze o miłości”, 창가), *sijo* (tradycyjne formy liryczne składające się z trzech linijek, 시조) lub *kasa* (“śpiewane wersy”, 가사). Inne formy poezji, które także rokowały to styl *kyonggi* (경기) w XIV wieku i *akchang* (“słowa pieśni”, 악장) w XV wieku (McCann 2000: 67–98). Koreańska poezja była zazwyczaj śpiewana, co odzwierciedla styl i forma wierszy oraz ich melodyjność, która jest bardzo rytmiczna, a sylaby starannie dobrane w rytm.

Najstarszą formą poezji jest *hyangga*, wiersze zapisywane w systemie *hyangchal* (향찰), datowane na początki dynastii panującej w Zjednoczonym Królestwie Silla (668 r.n.e.) aż do początków panowania dynastii w okresie Koryo (고려, 935–1392r.). Wiersze były pisane w 4, 8 lub 10 wersach, 10 liniowe

wiersze składały się z dwóch strof czteroliniowych i jednej dwuliniowej, która była także zakończeniem. Były to najbardziej popularne wiersze. 17 z 25 prastarych *hyangga* są buddyjskie. Wiersze były pisane zarówno przez buddyjskich mnichów, jak i członków Hwarangdo (화랑도), militarnej wówczas szkoły z VI w.n.e. Hwarangdo to nie tylko szkoła, ale warstwa społeczna w Silla, tę grupę społeczeństwa stanowili młodzi ludzie, których szkolono w umiejętnościach akademickich i sztukach walki z taką samą starannością. Hwarangdo zazwyczaj tworzyli mężczyźni arystokratycznego pochodzenia. Wojownicy warstwy hwarangdo odegrali zasadniczą rolę podboju pozostałej części Półwyspu Koreańskiego przez dynastię Silla oraz ustanowienia Zjednoczonego Królestwa Silla.

Główną zasadą edukacyjną hwarangdo było pięć zasad konfucjańskich. Działalność hwarangdo została rozwiązana za czasów dynastii Yi w okresie Joseon (조선, 朝鮮, 1392–1910r.). Następnie wznowiono ją w II połowie XX wieku, lecz modernizacja kraju spowodowała, że hwarangdo przeistoczyła się już tylko w sztukę walki (Kim 1991: 12).

Kolejnymi formami, która rozkwitły w połowie okresu Koryo były *byeolgok* (별곡) i *changga* (창가). Tematem tych anonimowych wierszy jest miłość, radość i udręka, co odzwierciedla bogactwo epitetów. Wiersze są bardzo melodyjne i podzielone na części oraz posiadają refreny, co jest charakterystyczne dla tej formy poezji. Co więcej, były one śpiewane przy akompaniamencie muzyki głównie przez kobiety zwane *kisaeng* (기생), czyli koreański odpowiednik gejszy.

Sijo (시조) jest najbardziej popularną oraz najdłuższą trwającą formą koreańskiej poezji. Pomimo, że niektóre wiersze są przypisywane pisarzom późnego okresu panowania dynastii Koryo, Sijo jest w pierwszym rzędzie przypisywane poetyckim formom czasów dynastii Joseon (조선, 1392–1910). Sijo to trzywersowe wiersze, w których w każdej linii jest od 14 do 16 sylab. Każda linijka składa się z grup czterech sylab. Zakłada się, że tematem poezji Sijo były głównie etyczne wartości konfucjańskie, ale także natura i miłość. Uważa się, że pisarzami tego typu poezji była wyższa klasa społeczeństwa (*yangban*, 양반) oraz koreańskie gejsze (*kisaeng* 기생) w pierwszej połowie panowania dynastii Joseon. W późniejszym okresie Joseon powstały dłuższe formy wierszy zwane *sasol sijo* ("narracyjne sijo", 사설 시조), które ewoluowało. Pisarzami tego typu wierszy byli zwykli ludzie, a tematyka wierszy była bardziej przyziemna, np. handel, korupcja, miłość. Ponadto *sasol sijo* często zawierały wulgaryzmy oraz wyrazy onomatopieczne (Lee 2003: 120). W tym samym czasie co *sijo* rozwinęła się także inna forma poezji – *kasa* (가사), jest to forma zapożyczona z języka chińskiego: oznaczająca poezję słowną lub prozę rymowaną. *Kasa* zazwyczaj miała znacznie dłuższą formę niż inne formy koreańskiej poezji i była pisana w dwuwierszach. Każda linijka dwuwiersza jest podzielona na dwie grupy, pierwsza grupa składa się z trzech lub czterech sylab, a druga grupa posiadała cztery sylaby. Historia *kasa* jest podzielona na dwa okresy, podział został dokonany za czasów japońskiej inwazji (1592–97). Wiersze składały się ze 100 linijek opisujących kobiece piękno, wojnę i odosobnienie. Zazwyczaj pisarze pochodzili z klasy społecznej *yangban*. Tworzenie poezji było warunkiem zdania egzaminu urzędniczego, wyznacznikiem erudycji i okazją do pokazania się w towarzystwie.

W końcu XIV wieku po ustanowieniu stolicy w Seulu, powstała forma poezji zwana *akchang* (악장) i była pisana w celu celebrowania początku nowej dynastii. Pierwsze przykłady *akchang* były zapożyczone z klasycznej chińskiej poezji (White 2009: 68).

W wiekach XVII–XIX, czyli w okresie dość późnego Joseon poezję nadal zapisywano w klasycznym języku chińskim. Utwory literackie opierały się na kanonie konfucjańskim, który był dla ówczesnych poetów obowiązkowy, prawie tak bardzo, jak znajomość rozporządzeń i sprawozdań,

napisów nagrobnych i listów. Hermetyczność szlachty nie dopuszczała, aby w utworach znajdowały się treści, które byłyby niezgodne z przyjętymi regułami ideologii konfucjańskiej. Początek wieku XX przynosi powiew świeżości w koreańskiej poezji. *Sinchesi* (신체시) to dosłownie „poezja nowego typu” została zapoczątkowana w Korei przez poetę Choe Namseon (최남선), którego najsłynniejszy utwór *Przesłanie morza do chłopców* (해에게서 소년에게) z 1908 roku został zauważony przez taki autorytet w dziedzinie studiów nad literaturą koreańską jak Peter H. Lee, który to ośmielił się zasugerować, jakoby Choe pisząc swój utwór zainspirował się pieśniami *Wędrowek Childe Harolda Byrona*. W swoim utworze Choe pisze o nadziei jaką żywi na to, iż młodzi są siłą narodu koreańskiego, zdolną do przewyższania tego, co nieaktualne i przeprowadzenia rewolucyjnych zmian w społeczeństwie i literaturze. Co więcej, także w samej formie utworu zauważono wprowadzenie nowości takich jak: znaki przestankowe, zwrotki niejednakowej długości, onomatopeje. Utwory te krzewiły patriotyzm i świadomość narodową.

W czasie kolonializmu japońskiego w Korei literatura koreańska zmieniła się. Podczas japońskich rządów w Korei (1910–1945) język i prasa były ograniczone, co miało wpływ na ówczesną literaturę koreańską. Wiele przejawów późnego okresu Joseon, skupiających się na samodzielności i niezależności, nie było już możliwych. Wraz z Ruchem Samil² w 1919 roku powstała nowa forma literatury koreańskiej. Wielu pisarzy wykazywało bardziej pozytywne nastawienie, próbując poradzić sobie z ówczesną sytuacją narodową. Literatura skupiała się coraz częściej na konkretnej rzeczywistości. Przedsięwzięcia artystyczne wspierały gazety narodowe (Robinson 1990: 18–51).

Na współczesną poezję koreańską wpływa kontekst historyczny, w którym Koreańczycy doświadczyli aneksji Korei przez Japończyków, kolonializmu i podziału Korei na Republikę Korei i Republikę Ludowo-Demokratyczną w wyniku wojny koreańskiej. Rewolucja studencka z 1960 r., która obaliła reżim Syngmana Rhee (이승만) i wojskowy zamach stanu w 1961 r., który wyniósł do władzy Park Chung Hee (박정희) było materiałem dla tworzenia współczesnej poezji koreańskiej. Poeci Koreańscy podjęli wyzwanie podejmując tematy współczesne i polityczne, a także zagłębiając się w tematykę społeczną i ekonomiczną. Wiersze Pak Jaesama (박재삼 1933–1997), który pisze o głodzie i ubóstwie dzieci po wojnie koreańskiej, Ko Un (고은 1933–), były mnich buddyjski i działacz polityczny, jeden z najbardziej płodnych poetów Korei Południowej, odkrywa tkankę jaką jest język koreański we współczesnym społeczeństwie poprzez swoją poezję o domu, życiu dzieci pod okupacją i poglądach na temat niewolnic seksualnych (comfort women) (McCann 2004: 78).

Wybrane elementy prozy koreańskiej

Koreańska proza narracyjna zawiera mity, legendy i baśnie ludowe, a także literackie rozmaitości. Głównymi źródłami prozy narracyjnej są dwa duże dzieła historyczne: *Samguk sagi* (*Kronika Trzech Królestw*, 삼국사기) 1146 r. i *Samguk yusa* (*Legendy z Trzech Królestw*, 삼국유사) 1285 r. Najważniejszymi mitami zaś są te, które dotyczą Słońca i Księżycy, założenia Korei przez Tanguna – Mit o Tanguinie (단군 신화) oraz żywoty królów. Legendy dotyczą miejsc i zjawisk naturalnych oraz poszczególnych osób. Baśnie ludowe zawierają historie i opowiadania o zwierzętach i postaciach fantasy takich jak ougeo (오우거), czyli postaci podobne do europejskich ogrów. Baśnie ludowe opowiadają także o zjawiskach

2 Ruch pierwszego marca 1919 roku protesty koreańskiej ludności przeciw japońskim okupantom, zryw niepodległościowy przeciwko okupacji japońskiej w Korei [w:] Rurarz (2005: 332–333).

nadprzyrodzonych, nagradzaniu dobroci i karaniu zła, o mądrości i o głupocie. Ponieważ opracowaniem *Samguk yusa* zajmował się mistrz Zen, jego kolekcja zawiera żywoty świętych buddystów, powstanie klasztorów, dzwonów, cudów dokonywanych przed Buddę i bodhisatwów³ oraz inne opowieści nasycone szamanizmem i buddyzmem. Opracowania wykonane za czasów okresu Koryo zawierają opowieści mające charakter prehistoryczny dotyczące Trzech Królestw, czasów Silla. Późniejsze opracowania zawierają już literaturę piękną. Narracja dzieł literackich opowiadała o wydarzeniach historycznych danego okresu, pisarze natomiast kreowali postacie i wydarzenia dodając dziełu pikanterii. Niestety nie jest możliwe, aby podać dokładne daty i autorów większości dzieł. Ogólnie opowiadania są dydaktyczne, podkreślają moralne zachowania i w większości mają szczęśliwe zakończenia. Charakterystyczne dla prozy koreańskiej jest także to, że w większości dzieł napisanych przez autorów klasy yangban akcja dzieje się w Chinach, natomiast w tych pisanych przez autorów nie pochodzących z klasy yangban akcja dzieje się w Korei (Sohn 2001: 46–53).

Literackie różnorodności to proza składająca się z przypadkowych notatek klasy *yangban* i dotyczą czterech głównych tematów: historia, biografia, autobiografia i poetycka krytyka ludzi, zjawisk, otaczającego świata. Notatki te były uważane jako poza sferą oficjalnie usankcjonowanej chińskiej prozy.

Sinsoseol (신소설) to dosłownie „nowe powieści” pisane hangulem. Rozpowszechnienie własnego języka – koreańskiego spowodowało uwolnienie literatury od trudnych znaków chińskich i co za tym idzie rozpowszechnienie jej dla szerszego grona odbiorców. Publikacja powieści w języku koreańskim spowodowała, że stały się one bardziej dostępne dla koreańskiego społeczeństwa, zwłaszcza klasy średniej. Ponadto zmieniła się także tematyka powieści, ponieważ zawierały one krytykę ówczesnego porządku społecznego, skorumpowanej klasy wyższej – szlachty oraz opowiadały o życiu zwykłych ludzi propagując modernizację kraju. Często zawierały też elementy fantastyki, która nadawała im polotu. Niewątpliwie na *Sinsoesol* miała wpływ kultura Zachodu. Pod koniec XIX wieku na Półwysep Koreański przyjeżdżało coraz więcej misjonarzy, podróżników i badaczy, a wraz z nimi nowe trendy z Zachodu (Ogarek–Czoj 2007: 23–32).

Wiele powieści z lat dwudziestych XX wieku skupiało się wokół tematów cierpienia intelektualistów dryfujących przez rzeczywistość. Życie rolników często przedstawiano jako żałosne. Kiedy rząd japoński wzmocnił swoją ideologię w latach trzydziestych XX wieku, miało to bezpośredni wpływ na literaturę koreańską. Wiele powieści tamtych czasów eksperymentowało z nowymi stylami i technikami literackimi. Pod okupacją japońską Koreańczycy musieli naśladować japońską adaptację zachodniej cywilizacji. Jednak pomimo tej sytuacji wielu koreańskich uczonych osiągnęło wiele w historii, języku i literaturze, łącząc to, co koreańskie i zachodnie. Yi In-jik (리인직 1862–1916) uważany jest za ojca współczesnej powieści i prekursora współczesnego teatru. Został szczególnie zapamiętany dzięki swoim *Krwawym łzom* (혈의 누) z 1906 r. Dwóch innych ważnych pisarzy to Yi Kwang-su (이광수 1892–1945) z jego powieścią *Bez serca* (무정) i Kim Dong-in (김동인 1900–1951) z jego powieściami historycznymi. W latach dwudziestych XX wieku pisarze tacy jak Yom Sang-op (염상섭 1897–1963) i Yi Sang (이상 1910–1937) zapoczątkowali nurt literackiego naturalizmu. Han Yong-un (한용운 1879–1944) i Kim So-wol (김소월 1902–1934) to z kolei poeci przedstawiający trudną sytuację kolonizacji w tamtym okresie. Duża część powojennej literatury Korei Południowej dotyczy codziennego życia zwykłych ludzi

3 „istota, której naturą jest wiedza doskonała”, istota oddana poszukiwaniu wiedzy doskonałej, przy czym wiedza doskonała jest określeniem osiągnięcia stanu buddy” [w:] Kim jest bodhisatwa? [na:] <http://amitaba.republika.pl/bodhisattwa.html> [data dostępu: 28.02.2017].

i ich zmagania z bólem narodowym. Upadek tradycyjnego koreańskiego systemu wartości to kolejny częsty temat tamtych czasów. W okresie powojennym narodził się ruch tradycjonalistyczny: powrót do korzeni tradycyjnych rytmów i nastrojów ludowych (Kwon 2004: 88–95).

Zakończenie

Historia literatury koreańskiej niewątpliwie jest napiętnowana wpływem pisma chińskiego i brakiem własnego pisma. Przez stulecia Koreańczycy, którzy nie umieli posługiwać się pismem chińskim, nie mieli dostępu do form literatury pisanej. Z pomocą miało przyjść wynalezienie transkrypcji pisma chińskiego: *hyangchal*, *idu* i *gugyeol*. Niestety formy te nie sprawdziły się, ponieważ język koreański jest językiem aglutynacyjnym i z tego powodu ideograficzne pismo chińskie nie nadawało się do zapisywania języka koreańskiego. Język chiński jest niefleksyjny i nie posiada gramatyki.

Koreańczycy ponawiali próby adaptacji języka chińskiego w swoim piśmiennictwie. Wszak musieli umieć się podpisać czy zapisać nazwę geograficzną. W tym celu wynaleziono *hangul*, czyli koreański alfabet. Zanim jednak Koreańczycy tworzyli utwory literackie we własnym języku minęło sporo czasu. Dopiero koniec XIX i początek XX wieku przynosi zmiany w piśmiennictwie literatury koreańskiej, wypierając pismo chińskie na rzecz *hangula*. U progu XX wieku w Cesarstwie Koreańskim rozwijał się ruch patriotyczny, gdyż państwo chyliło się ku aneksji japońskiej, co rzeczywiście później nastąpiło. W narodzie koreańskim nastąpił rozłam, jedni podejmowali próby naśladowania japońskich reform, inni chcieli podążać za wzorem zachodnim – amerykańskim. Nastąpił pewien przełom, gdyż w miejsce nauczania znaków chińskich wprowadzono w szkołach naukę języka koreańskiego (Rurarz 2005: 367–370). Ponadto, zaczęto wydawać przekłady zachodnich powieści oraz publikacje biografii koreańskich bohaterów (*sinseosol*). Mimo, iż w 1910 roku została anektowana przez Japonię, a Japończycy narzucili Koreańczykom naukę języka japońskiego, język koreański przetrwał i rozwinął się. W czasie okupacji japońskiej prężnie rozwijało się powstałe w 1921 roku Towarzystwo Studiów nad Językiem Koreańskim, w 1927 roku wydano pierwszy egzemplarz czasopisma „*Hangyl*” a w 1936 roku ukazał się pierwszy słownik języka koreańskiego *Dzosen sadzon* (조선어 사전) autorstwa Mun Sejong (문세영) (Lee 2007: 156). Nawet okupacja japońska nie była w stanie zniszczyć języka koreańskiego, wielu bowiem pisarzy w tym czasie nie mogło publikować swoich dzieł. Krótco po odzyskaniu niepodległości w Korei ma miejsce wojna koreańska 1950–53, której rezultatem jest rozłam Korei na dwa wrogie sobie formacje państwowe. Od tego czasu dzielimy literaturę koreańską na północną i południową. Mimo, że język koreański pozostaje taki sam w obu Koreach, to jednak nadal ewoluuje i zostaje poddany różnym wpływom, na Południu pojawiają się zapożyczenia angielskie, a na Północy wciąż egzystują znaki chińskie.

W latach sześćdziesiątych wielu pisarzy południowokoreańskich zaczęło odrzucać literaturę powojenną jako sentymentalny eskapizm. Podczas gdy niektórzy autorzy z Korei Południowej odzwierciedlali tradycyjny humanizm, pisma wielu innych odzwierciedlały głębokie wyobcowanie i rozpacz. Twórcy starali się wciągnąć czytelników w ówczesną rzeczywistość polityczną. To sprawiło, że poezja i literatura w ogóle stały się ważnym środkiem wyrazu politycznego. Niezwykły dla rozwoju literatury lat 60. był także wpływ zachodniego modernizmu. W latach 70. XX wieku pojawiła się literatura antysystemowa i poruszająca problemy związane z szybką industrializacją, takie jak zaniedbanie rolników. W tym samym czasie popularniejsza stała się literatura poświęcona podziałowi narodowościowemu (*bundan*

soseol) (Kim 1997: 120). Na początku XXI wieku podział narodowościowy jest wciąż powszechnym tematem, ale popularne są także klasyczne opowieści. Niektórzy pisarze z Korei Północnej są bardzo cenieni na Południu, a w 2005 roku pisarze z obu Korei zorganizowali wspólny kongres literacki. Koreańczycy są bardzo dumni ze swojego języka, co roku obchodzone jest także święto języka koreańskiego (hangul nal), które jest świętem ruchomym i przypada w pierwszych dniach października.

Bibliografia

- An, Byeong-hui, Gwang-ho Lee (2007) 中世國語文法論 [Gramatyka średniowiecznego języka koreańskiego]. Seul: Hakyehonsa.
- Cheon, So-yeong (2007) 우리 말의 문화찾기 [W poszukiwaniu kultury naszego języka]. Seul: Hanguk-munhwasa.
- Cho, Tong-il (2006) *Interrelated Issues in Korean, East Asian and World Literature*. Paju-si: Jimoondang.
- Domańska, Ewa (red.) (2009) *Hayden White. Proza historyczna*. Kraków: Wydawnictwo „Universitas”.
- Han, Mu-suk 한무숙 (1985) 한국 문학 전집 [Prace dotyczące Literatury koreańskiej] 강신제
- Hwang, Pae-gang (1998) 한국문학의 이해 [Zrozumieć literaturę koreańską]. Seul: Saemunsa.
- Im, Yong-gi, i Yun-pyo Hong (red.) (2006) 국어사 연구 어디까지 와 있는가 [Na jakim etapie jest badanie historii języka koreańskiego]. Paju: Taehaksa.
- Jang, Bu-il, Nam-cheol Jo, i Sang-jin Lee (2011) 한국근현대문학사 [Historia współczesnej literatury koreańskiej]. Seul: KNOU Press.
- Jo, Dong-il, Jong-mun Seo, i Jong-seong Pak (2012) 국문학의 역사 [Historia literatury koreańskiej]. Seul: KNOU Press.
- Kang, Sing-kuk (2000) 조선 문학 [Literatura Joseon], 문예출판사 [Munjejulpansa], Seoul.
- Kent, David (1999) “Speaking in Tongues: Chinglish, Japlish and Konglish”. [W:] *KOTESOL Proceedings of PAC2 (The Second Pan Asian Conference)*, Seoul; 197–207.
- Kim, Hung-gyu, Fouster, Robert (1997) *Understanding Korean Literature. New Studies in Asian Culture*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Kim, Hyeon (1991) 현대 한국 문학의 이론 [Teorie literatury nowoczesnej], 문학과지성사 Munhakkwajyeonsa, Seoul.
- Kim, Yun-sik, i Hyeon Kim (1997) 한국문학사 [Historia literatury koreańskiej]. Seul: Mineumsa.
- Kim, Kichung (1996) *An Introduction to Classical Korean Literature: From Hyangga to Pansori*. An East Gate Book M.E. Sharpe, Armonk, New York, London, England.
- Kwon, Yeong-min (2004) 한국현대문학사 1 [Historia współczesnej literatury koreańskiej t. 1]. Seul: Mineumsa.
- Lee Ik-seop, i So-won Jang (2007) 국어학개론 [Zarys nauki o języku koreańskim]. Seul: KNOU Press.
- Lee, Ki-moon., Robert S. Ramsey (2012) *History of Korean Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lee, Peter (1983) *Anthology of Korean Literature: From Early Times to the Nineteenth Century*. University of Hawaii Press.
- Lee, Peter (2003) *A History of Korean Literature*. Cambridge University Press, London.
- Lee, Younghee (2002) *Ideology, Culture, and Han: Traditional and Early Modern Korean Women's Literature*. Seoul: Jimoondang Pub. Co.
- McCann, David R. (2000) *Early Korean Literature: Selections and Introductions*. New York: Columbia University Press.

- Mitosek, Zofia (1986) „Teorie badań literackich: przegląd historyczny”. [W:] *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 77/1. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN oraz Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza; 378–382.
- Narodowe Muzeum Hangeul (2017) (국립한글박물관), *훈민정음 표준 해설서* (“Standardowy komentarz Hunminjeongeum”); 3.
- Ogarej–Czoj, Halina (2003) *Klasyczna literatura koreańska*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Dialog”.
- Ogarej–Czoj, Halina (2007) *Literatura koreańska XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Dialog”.
- Robinson, Michael (1990) *The East Asian Region: Confucian Heritage and its Modern Adaptation*. Princeton: Princeton University Press.
- Rurarz, Joanna (2005) *Historia Korei*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Dialog”.
- Seth J. Michael (2006) *A Concise History of Korea: From the Neolithic Period through the Nineteenth Century*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
- Sohn, Ho–Min (2001) *The Korean Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tokarski, Jan (red.) (1980) *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ulicka, Danuta (2007) *Literaturoznawcze dyskursy możliwe*. Kraków: Wydawnictwo „Universitas”.

